

Total Marks – 100

Time – 3 Hrs.

- N.B. (1) All questions are compulsory and carry equal marks.
(2) Use of Map Stencil is allowed.
(3) Draw a neat diagram where necessary.**

Q.1. State the definition of Economic Geography and explain its nature and scope.

OR

Explain the relationship between economic geography and social sciences.

Q.2. State the types of economic activities and explain its characteristics.

OR

State the types of Agriculture and explain its distribution in the world.

Q.3. Explain the factors affecting the locations of Industry.

OR

Give detail information about Weber's Industrial Location Theory.

Q.4. State the importance of Transport and explain influencing factors on transport.

OR

Write in brief about major International Trade Organizations.

Q.5. Define the concept of Globalization and state its impact on Indian economy.

OR

What is meant by special Economic zone (SEZ)? Explain its related issues in India.

*****

मराठी रूपांतर

वेळ : ३ तास

सूचना :

एकुण गुण : १००

१. सर्व प्रश्न आवश्यक असून प्रत्येकी समान गुण आहेत.
२. नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
३. आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

प्रश्न १. आर्थिक भूगोलाची व्याख्या सांगा आणि त्याचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा.

किंवा

आर्थिक भूगोल आणि सामाजिक शास्त्रे यातील संबंध स्पष्ट करा.

प्रश्न २. आर्थिक क्रियाचे प्रकार सांगा आणि त्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

किंवा

शेतीचे प्रकार सांगा आणि त्याचे जागतीक वितरण स्पष्ट करा.

प्रश्न ३. उद्योगाच्या स्थानिकीकरणावर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.

किंवा

वेबराच्या औद्योगिक स्थान सिध्दातांची सविस्तर माहिती द्या.

प्रश्न ४. वाहतुकीचे महत्त्व सांगा आणि वाहतुकीवर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.

किंवा

प्रमुख आंतरराष्ट्रीय व्यापारी संघटनांची थोडक्यात माहिती लिहा.

प्रश्न ५. जागतिकीरणाची संकल्पना स्पष्ट करा आणि त्याचे भारतीय अर्थव्यवस्थेवर होणारा परिणाम सांगा.

किंवा

विशेष आर्थिक क्षेत्र म्हणजे काय? त्या संबंधित भारतातील समस्या स्पष्ट करा.

*****

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:**
1. All questions are compulsory and carry equal marks.
  2. Draw sketches and diagrams wherever necessary.
  3. Use of a Map-Stencil is allowed.

1. Give various definition of social geography and explain its approaches.

OR

Discuss socio-cultural regions in the world.

2. Discuss the patterns of distribution of major tribes in the world.

OR

Explain the different races in the world.

3. Write an essay on classification and distribution of races in India.

OR

Explain different characteristics and distribution of languages in India.

4. What do you mean by social groups? How can they be segregated?

OR

Describe social issues in the Indian cities.

5. Explain contemporary issues related to linguistic diversity in India.

OR

Elaborate the socio-economic problems of indigenous communities in India.

*****

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

Please check whether you have got the right question paper.

- सूचना :** १. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
२. आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या व आराखडे काढा.
३. नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास अनुमती आहे.

१. सामाजिक भूगोलाच्या विविध व्याख्या सांगून त्याचे दृष्टीकोन स्पष्ट करा.

किंवा

जागतिक सामाजिक व सांस्कृतिक प्रदेशांची चर्चा करा.

२. जगातील प्रमुख आदिवासी जमातींच्या वितरणाच्या आकृतिबंधाची चर्चा करा.

किंवा

जगातील भिन्न वंश स्पष्ट करा.

३. भारतातील प्रमुख वंशाचे वर्गीकरण व वितरण स्पष्ट करा.

किंवा

भारतातील भाषांची विविध वैशिष्ट्ये व वितरण स्पष्ट करा.

४. सामाजिक गट म्हणजे काय ? त्यांचे विभाजन कसे कराल?

किंवा

भारतीय शहरातील विविध सामाजिक समस्यांचे वर्णन करा.

५. भारतातील भाषिक विविधतेशी संबंधित समकालीन प्रश्न स्पष्ट करा.

किंवा

भारतातील स्थानिक समुदायाच्या (indigenous community) सामाजिक व आर्थिक समस्या विषद करा.

*****

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. All questions are compulsory and carry equal marks.
2. Use of map stencil is allowed.
3. Draw neat diagrams wherever necessary.

Q.1	Discuss on definition, nature and scope of Environmental Geography. OR Explain the concept of Environment and components of Environment.	20
Q.2	Define characteristics and structure of Ecosystem. OR Explain the various types of Water Eco-system.	20
Q.3	Define the term Biodiversity and importance of Biodiversity. OR Discuss on 'Western Ghats' Biodiversity.	20
Q.4	Write causes, impact and remedies of Water Pollution. OR Explain on 'Narmada Bachao Andolan'.	20
Q.5	Explain the concept and characteristics of sustainable Development. OR Give brief description on Environment Management.	20

*****

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

- सूचना:**
१. सर्व प्रश्न आवश्यक असून प्रत्येकास समान गुण आहेत,
  २. नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
  ३. आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

प्र.१	पर्यावरण भूगोलाची व्याख्या, व्यापी, स्वरूप स्पष्ट करा. किंवा पर्यावरण म्हणजे काय? पर्यावरणाचे घटक स्पष्ट करा.	२०
प्र.२	परिसंस्थेची वैशिष्ट्ये सांगून संरचना स्पष्ट करा. किंवा जल परिसंस्थाचे विविध प्रकार स्पष्ट करा.	२०
प्र.३	जैवविविधता म्हणजे काय? महत्व स्पष्ट करा. किंवा पश्चिम घाट जैवविविधतेची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.	२०
प्र.४	जल प्रदूषणाची कारणे, परिणाम व उपाययोजना सांगा. किंवा 'नर्मदा बचाव आंदोलन' सविस्तर स्पष्ट करा.	२०
प्र.५	'चिरंतन विकास' संकल्पना व वैशिष्ट्ये सांगा. किंवा पर्यावरण व्यवस्थापनाविषयी माहिती लिहा.	२०

*****

T.Y.B.A. Geo. Semester - VI

Q.P. Code : 22277

[Marks:75]

[Time: $2\frac{1}{2}$ Hours]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. All questions carry equal marks.
  2. Draw diagram, wherever necessary.
  3. Use of map stencil is allowed.

Q. 1 Discuss the natural and man-made factors of environment.
OR

Describe major biogeochemical cycle.

Q. 2 Discuss the environmental problems associated with forest with suitable examples.
OR

Write about biodiversity in Western ghat.

Q. 3 Discuss the causes and impact air pollution. Suggest suitable measures to solve this problem.
OR

What is water pollution? Discuss the causes and effects of water pollution.

Q. 4 What are the causes and effects of energy crisis? What are the measures undertaken to control energy crisis.
OR

Explain the various methods of sustainable development.

Q. 5 What is 'Global warming'? Discuss the causes and effects of global warming.
OR

What are the causes and effects of nuclear accidents? Suggest measures to avoid nuclear accidents.

*****

9B3F1078C11C9DB7CE7FD070667B6296

Q.P. Code :22277

[वेळ: $2\frac{1}{2}$ तास]

[गुण: ७५]

Please check whether you have got the right question paper.

सूचना: 1. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

2. आवश्यकतेनुसार आकृत्या काढा.

3. नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.

प्र. १ पर्यावरणाच्या नैसर्गिक व मानवनिर्मित घटकांची चर्चा करा.

किंवा

प्रमुख जैव-भू-रासायनिक (Biogeochemical) चक्रांचे वर्णन करा.

प्र. २ वनसंपत्तीशी निगडीत पर्यावरणीय समस्यांची सोदाहरण चर्चा करा.

किंवा

पश्चिम घाटातील जैवविविधतेची माहिती लिहा.

प्र. ३ हवा प्रदूषणाच्या कारणांची व परिणामांची चर्चा करा. ही समस्या सोडविण्याचे योग्य उपाय सुचवा.

किंवा

'जलप्रदूषण' म्हणजे काय? जलप्रदूषणाच्या कारणे व परिणामांची चर्चा करा.

प्र. ४ उर्जा संकटांची (Energy Crisis) कारणे व परिणाम सांगा. उर्जा संकट नियंत्रित करणाच्या उपाययोजना लिहा.

किंवा

शाश्वत विकासांच्या विविध पद्धती स्पष्ट करा.

प्र. ५ 'जागतिक तापमान वाढ' म्हणजे काय? त्याची कारणे व परिणामांची चर्चा करा.

किंवा

आणिक अपघातांची कारणे व परिणाम लिहा. आणिक अपघात टाळण्याचे उपाय सुचवा.

*****

(Time: 3 Hours)

[Total Marks: 100]

N.B.

- a) All the questions are **compulsory** and carry equal marks.
- b) Draw sketches and neat diagrams wherever necessary.
- c) Use of Map Stencil and a simple calculator is allowed.

Q. 1 Define Tourism Geography and explain the nature and scope of Tourism Geography. 20
Or

Q. 1 With suitable examples, explain the socio-cultural and political factors in the tourism development. 20

Q. 2 Explain the new trends in tourism with suitable examples. 20

Or

Q. 2 Write the negative impacts of tourism with suitable examples. 20

Q. 3 'Accommodations and transportation play a significant role in the development of tourism', Explain. 20

Or

Q. 3 Explain the functions of travel agencies and tourist guides in the development of tourism. 20

Q. 4 Explain various tourism organizations in world. 20

Or

Q. 4 1. Write a short note on levels of tourism planning. 10

2. Explain the 'Incredible India Campaign'. 10

Q. 5 Explain the coastal and heritage tourism in Maharashtra. 20

Or

Q. 5 Explain the Tourism Policy of Maharashtra State. 20

*****

(3 तास)

एकूण गुण: 100

सुचना:

- a) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक असून सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
- b) आवश्यक तेथे आराखडे आणि आकृत्या काढा.
- c) नकाशा स्टेनसिल व साधा कॅलक्यूलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.

प्र. १ पर्यटन भूगोलशास्त्राची व्याख्या करा आणि पर्यटन भूगोलशास्त्राचे स्वरूप आणि २० व्याप्ती विशद करा.

किंवा

प्र. १ योग्य उदाहरणाच्या सहाय्याने पर्यटनाच्या विकासावर परिणाम करणारे सामाजिक २० सांस्कृतिक आणि राजकीय घटक विस्तृतपणे लिहा.

प्र. २ पर्यटन उद्योगातील नवे कल योग्य उदाहरणाच्या सहाय्याने विशद करा. २०

किंवा

प्र. २ योग्य उदाहरणाच्या सहाय्याने पर्यटनाचे नकारात्मक परिणाम स्पष्ट करा. २०

प्र. ३ 'निवास आणि वाहतूक व्यवस्था पर्यटन विकासात महत्वाची भूमिका बजावतात' स्पष्ट करा. २०

किंवा

प्र. ३ पर्यटन विकासातील प्रवासी संस्था आणि पर्यटक मार्गदर्शक यांची कार्ये विशद करा. २०

प्र. ४ जगातील विविध पर्यटन संघटनांची माहिती लिहा. २०

किंवा

प्र. ४ १. पर्यटन नियोजनाचे स्तर यावर टीप लिहा. १०

२. 'अतुल्य भारत मोहीम' विशद करा. १०

प्र. ५ महाराष्ट्रातील समुद्र-तटीय/ किनारी व वारसा पर्यटन विशद करा. २०

किंवा

प्र. ५ महाराष्ट्र राज्याचे पर्यटन धोरण विशद करा. २०

*****

Time- 3 Hours

Marks-100

Please check whether you have got the right question paper

- N.B. -
- 1) All Questions are compulsory & carry equal marks.
  - 2) Use of map stencil is allowed.
  - 3) Draw sketches and diagram wherever necessary

Q.No.1. Explain in detail concept and nature relation with Geography of regional planning. (20)

OR

Describe in detail the role of geospatial technology in regional planning.

Q.No.2. Explain the need and characteristics of planning region. (20)

OR

Describe the principal and methods of demarcation of planning region.

Q.No.3. What are the methods of measurements of regional disparities in development ? (20)

OR

Describe the Rostow's Model of development.

Q.No.4. Explain the multi-level planning in India. (20)

OR

Describe the changing planning mechanism with help of NITI Ayog in India.

Q.No.5. What are backward area development programme ? (20)

OR

Explain the metropolitan planning special reference to Mumbai Metropolitan Region.

*****

मराठी रूपांतर

वेळ: 3 तास

गुण : 100

- सूचना- १) सर्व प्रश्न आवश्यक असून त्यांना समान गुण आहेत.
२) नकाशा टेन्सील वापरण्यास परवानगी आहे.
३) आवश्यक तेथे आराखडे आणि आकृती काढा.

प्र.१) प्रादेशिक नियोजनाची संकल्पना व स्वरूप भूगोलाच्या संबंधाच्यांचा आधारे स्पष्ट करा. (२०)
किंवा

प्रादेशिक नियोजनामध्ये भूअभिक्षेत्रीय तंत्रज्ञानाची भूमिकाचे सविस्तर वर्णन करा.

प्र.२) नियोजन प्रादेशाची गरज व वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. (२०)
किंवा

नियोजन प्रदेशाची आखणीचे तत्व व पद्धतीचे वर्णन करा.

प्र.३) विकासातील प्रादेशिक विषमतेच्या मापन पद्धती कोणत्या? (२०)
किंवा

रोस्टौव्ह (Rostow's) विकासाच्या प्रतिमानाचे वर्णन करा.

प्र.४) भारतातील बहूउद्देशीय नियोजन स्पष्ट करा. (२०)
किंवा

निती-आयोगाच्या आधारे भारतीय नियोजनाच्या बदलत्या यंत्रणेचे वर्णन करा.

प्र.५) मागासलेल्या क्षेत्राच्या विकासाचे कार्यक्रम कोणते?. (२०)
किंवा

मुंबई महानगर प्रदेशाच्या विशेष संदर्भासह महानगराचे नियोजन स्पष्ट करा.

*****

T.Y.B.A- GEO. Semester - II

Manov - 2018

[Time: 2½ Hours]

[Marks: 75]

- N.B: 1. All questions are **compulsory** and carry equal marks.
2. Use of map stencils is **allowed**.
3. Draw neat and **labelled diagrams** wherever **necessary**.

1. Explain the nature and scope of settlement geography.

OR

Write an essay on variety in house types in India

2. Describe types of rural settlement based on pattern.

OR

Explain the physical and social factors affecting the location of rural settlement.

3. Discuss pattern of settlements in the Old World.

OR

With suitable examples, elaborate the hierarchical arrangement of rural settlements.

4. Explain the Concept of sustainable rural settlement.

OR

Explain the changing pattern of rural land-use with reference to local villages.

5. Discuss the contribution of various self-employment programmes in India.

OR

Explain the Integrated Rural Development Programme.

[TURN OVER]

T.Y.B.A. Geo. Semester - V

2

(मराठी रूपांतर)

(२०/ तास)

NOV - 2018

एकूण गुण : ७५

- सूचना :
- १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत व सर्वांना समान गुण आहेत.
  - २) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
  - ३) आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

१. वस्ती भूगोलाचे स्वरूप व व्याप्ती विशद करा.

किंवा

भारतातील घराच्या प्रकारातील वैविध्यावर निबंध लिहा.

२. ग्रामीण वस्तीच्या आकृतीबंधावर (प्रारूपावर) आधारीत प्रकारांचे वर्णन करा.

किंवा

ग्रामीण वस्तीच्या स्थान निश्चितीवर परिणाम करणारे प्राकृतिक व सांस्कृतिक घटक स्पष्ट करा.

३. जुन्या जगातील वस्त्यांच्या रचने विषयी चर्चा करा.

किंवा

योग्य उदाहरणांच्या मदतीने ग्रामीण वस्तीच्या पदानुक्रमाचे (श्रेणीरचना) वर्णन करा.

४. ग्रामीण वस्तीच्या शाश्वत विकासाची संकल्पना स्पष्ट करा.

किंवा

स्थानिक खेड्यांच्या संदर्भात बदलत्या ग्रामीण भूमी उपयोजनांचे प्रारूप स्पष्ट करा.

५. भारतातील विविध स्वयं रोजगार कार्यक्रमांच्या योगदानाची चर्चा करा.

किंवा

एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रम विशद करा.

53811

52D665BA610210D6637CEC2F49E2988B

Time: 3 Hours

Marks: 100

Note:

1. All questions are compulsory and carry equal marks.
2. Use of map stencil is permitted.
3. Draw sketches and diagram wherever necessary.

Q. No. 1 Give definition of settlement Geography and explain nature and scope of it. (20)

OR

- A. Describe the cultural factors influencing the distribution of settlement. (10)
- B. Explain the differences between rural and urban settlement. (10)

Q. No. 2 Give the classification of rural settlement on the basis of pattern. (20)

OR

- A. State the classification of rural settlement on the basis of spacing. (10)
- B. Give the classification of rural settlement on the basis of population. (10)

Q. No. 3 Explain the structure of houses in rural settlement in India. (20)

OR

Write note on:

- A. Building material of rural settlement in India. (10)
- B. Morphology of rural settlement. (10)

Q. No. 4 State the classification of urban settlement on the basis of functions. (20)

OR

Write in brief:

- A. Primate Cities (10)
- B. Growth of urban settlements in the world (10)

Q. No. 5 Discuss on Morphology of urban settlement in India. (20)

OR

- A. Describe the problems of Indian cities. (10)
- B. Explain trends of urbanization in India. (10)

वेळ : ०३ तास

गुण : १००

- सुचना :
१. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
  २. नकाशा स्टेन्सिल्स वापरण्यास परवानगी आहे.
  ३. आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

प्र. १. वस्ती भूगोलाची व्याख्या द्या आणि त्याचे स्वरूप व व्याप्ती स्पष्ट करा. (२०)

किंवा

- अ. वस्त्यांच्या वितरणावर परिणाम करणाऱ्या सांस्कृतिक घटकांचे वर्णन करा. (१०)
ब. ग्रामीण व शहरी वस्तीतील फरक स्पष्ट करा. (१०)

प्र. २. ग्रामीण वस्त्यांचे आकृतिबंधांच्या आधारावर वर्गीकरण द्या. (२०)

किंवा

- अ. ग्रामीण वस्त्यांचे अंतरानुसार वर्गीकरण सांगा. (१०)
ब. ग्रामीण वस्त्यांचे लोकसंख्येच्या आधारावर वर्गीकरण द्या. (१०)

प्र. ३. भारतातीय ग्रामीण वस्त्यांमधील घरांची रचना स्पष्ट करा. (२०)

किंवा

- टिपा लिहा :
- अ. भारतातील ग्रामीण वस्ती इमारत बांधणी साहित्य (१०)
ब. ग्रामीण वस्तीची रूपिकी (१०)

प्र. ४. शहरी वस्त्यांचे कार्यानुसार वर्गीकरण सांगा. (२०)

किंवा

- थोडक्यात लिहा :
- अ. बिशप शहरे (Primate cities) (१०)
ब. जागतिक शहरी वसाहतीतील वाढ (१०)

प्र. ५. भारतातील शहरी वस्त्याची रूपिकी यावर चर्चा करा. (२०)

किंवा

- अ. भारतातील शहरांच्या समस्यांचे वर्णन करा. (१०)
ब. भारतातील शहरीकरणाचा कल स्पष्ट करा. (१०)

Time : 3 Hrs.

Marks 100

Note: 1. All questions are compulsory carry equal marks.

2. Use of Stencil is permitted

3. Draw sketches and diagrams wherever necessary.

1. What is the population Geography? Explain the nature and scope population geography.

OR

Discuss the various sources of population data in detail .

2. Describe the factors that affect the distribution of the population in the world.

OR

Discuss in detail the problems associated with the growth of population.

3. Discuss Demographic Transition Theory.

OR

Explain the Theory of Optimum Population

4. What is Migration? Explain causes of Migration.

OR

Discuss the consequences of Migration.

5. Explain positive and negative impact of decreasing sex ratio on society.

OR

Explain the causes of growing urbanization in India.

वेळ ३ तास

गुण १००

- सूचना ४१. सर्व प्रश्न आवश्यक असून प्रत्येक प्रश्नांना समान गुण आहेत.
२. नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
  ३. आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

१. लोकसंख्या भूगोल म्हणजे काय? लोकसंख्या भूगोलाची स्वरूप आणि व्याप्ती स्पष्ट करा.

किंवा

लोकसंख्ये विषयी माहिती मिळवण्याचे विविध साधनावर चर्चा करा.

२. जागतिक लोकसंख्येच्या वितरणावर परिणाम करणा-या घटकाचे वर्णन करा.

किंवा

लोकसंख्या वाढीशी संबंधित समस्याची सविस्तर चर्चा करा.

३. लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांताची चर्चा करा.

किंवा

पर्याप्त लोकसंख्या सिद्धांत स्पष्ट करा.

४. स्थलातर म्हणजे काय? स्थलांतराच्या कारणांचे वर्णन करा.

किंवा

स्थलांतराच्या परिणामाची चर्चा करा.

५. घटत्या लिंग गुणोत्तर प्रमाणावे समाजावर होणा-या सकारात्मक नकारात्मक परिणामाचे वर्णन करा.

किंवा

भारतातील नागरिकरण वाढीचे कारण स्पष्ट करा.

Semester-III (UAGEO-301) Geography of Maharashtra-Paper-II

(वेळ: ३ तास)

[गुण: १००] QP.R1-SA-2022

सूचना: १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.

- २) उजवीकडील संख्या पूर्ण गुण दर्शवितात.
- ३) नकाशा टेन्शन वापरण्यास अनुमती आहे.
- ४) आवश्यकतेनुसार रेखाटन आणि आकृत्या काढा.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०

- अ) महाराष्ट्राच्या प्राकृतिक रचने संदर्भात पश्चिमेकडील कोकण किनारपट्टी चे महत्व थोडक्यात विशद करा.
- ब) महाराष्ट्रातील पूर्वकडील पठारी प्रदेश याचे महत्त्व सांगा.
- क) महाराष्ट्रातील तापी पूर्णा खोऱ्याची माहिती द्या.

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०

- अ) महाराष्ट्रातील मृदृचे प्रकार सांगून कोणत्याही एका मृदे प्रकाराचे वर्णन करा.
- ब) उष्णकटिबंधीय सदाहरित व उष्णकटिबंधीय निमसदाहरित जंगलांच्या संदर्भात फरक विषद करा.
- क) शक्ती साधनांचे प्रकार सांगून कोणत्याही दोन शक्ती साधनांची माहिती विशद करा.

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. २०

- अ) महाराष्ट्रातील कृषीच्या नैसर्गिक समस्या व त्यावरील उपाय सुचवा.
- ब) शेतीच्या तांत्रिक समस्या सांगून त्यावरील उपाययोजनांची माहिती द्या.
- क) शेतीच्या सामाजिक व आर्थिक समस्या सांगून त्यांच्या उपायांवर चर्चा करा.

४. खालील पैकी कोणते दोन प्रश्न सोडवा. २०

- अ) महाराष्ट्रामधील उद्योगांचे वैशिष्ट्ये थोडक्यात विशद करा.
- ब) साखर उद्योगांच्या संदर्भात माहिती सांगा.
- क) उद्योगांच्या स्थानावर परिणाम करणारे घटक सांगा.

५. खालील प्रश्न सोडवा

१०

- अ) तुम्हाला दिलेल्या महाराष्ट्राच्या नकाशात खालील माहिती भरा.
- १) सहयांद्री पर्वतरांग
  - २) कळसुबाई शिखर
  - ३) कोयना धरण
  - ४) गोदावरी नदी
  - ५) कोकण किनारा
  - ६) दक्षिण महाराष्ट्रातील खनिज क्षेत्र.
  - ७) पूर्व महाराष्ट्रातील लोहखनिज क्षेत्र
  - ८) महाराष्ट्रातील कापूस उत्पादक क्षेत्र
  - ९) सातपुडा पर्वत रांगा
  - १०) पुणे औद्योगिक क्षेत्र
- ब) पुढील माहितीच्या आधारे छायापडतीचा नकाशा तयार करा.

१०

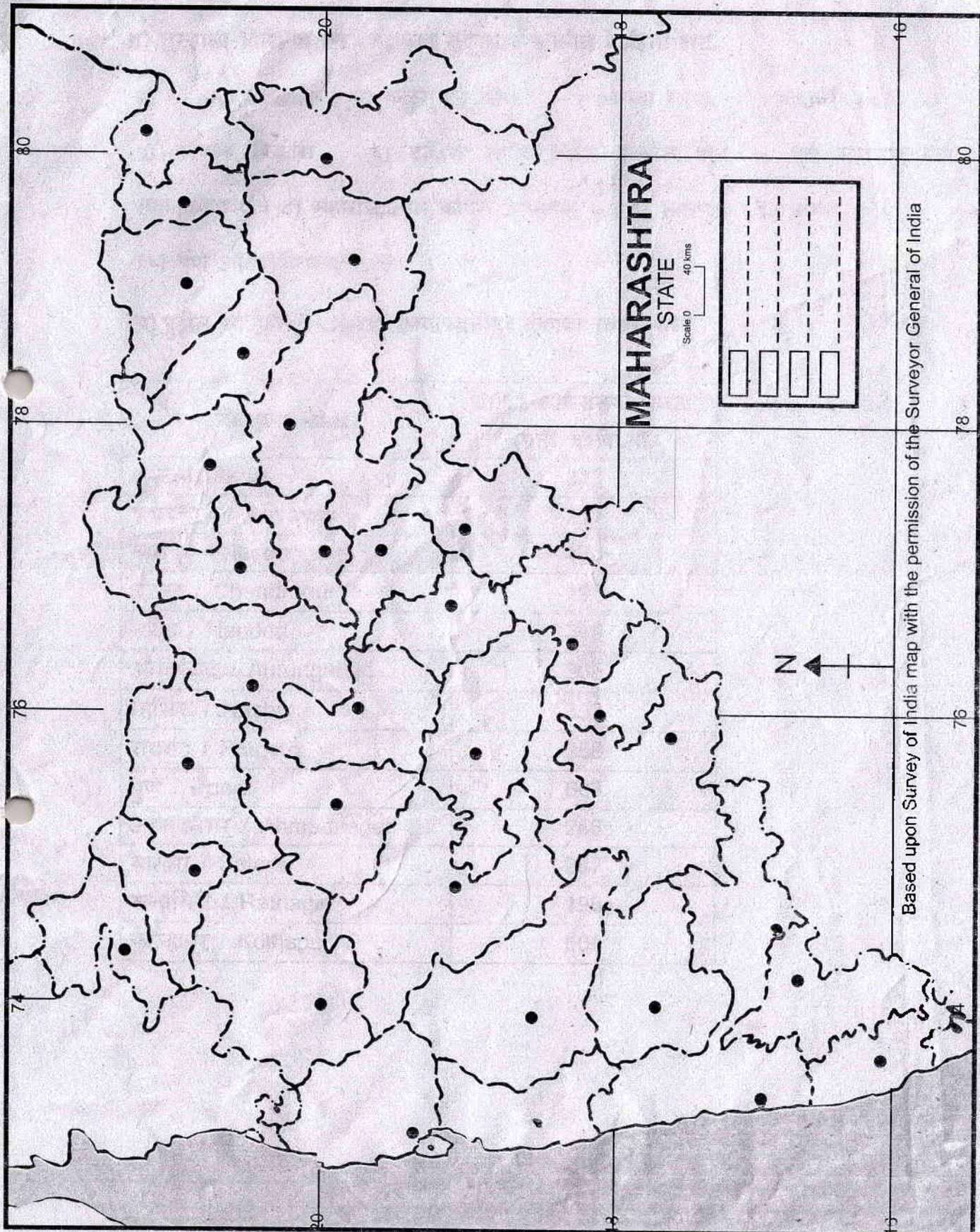
जिल्हा District	2011 लोकसंख्या घनता (प्रती चौ.कि.मी.)
अकोला /Akola	321
अमरावती / Amravati	237
नागपूर / Nagpur	470
चंद्रपूर / Chandrapur	192
नांदेड / Nanded	319
औरंगाबाद / Aurangabad	365
नाशिक / Nashik	393
रायगड / Raigarh	368
पुणे / Pune	603
अहमदनगर / Ahmadnagar	266
सातारा / Satara	287
रत्नागिरी / Ratnagiri	196
कोल्हापूर / Kolhapur	504

Div .....

Roll No .....

Date .....

MAHARASHTRA POLITICAL

Based upon Survey of India map with the permission of the Surveyor General of India

TEACHER'S SIGN : _____

MARKS _____

colors

- सूचना:** (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत
 (२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत
 (३) योग्य त्या ठिकाणी आकृत्या व आराखडे काढा
 (४) नकाशा टेन्सिल वापरण्यास अनुमती आहे

१) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

10

- अ) हरितक्रांती म्हणजे काय? ते सांगून त्याचे परिणाम सांगा.
 ब) व्यापारी व व्यावसायिक कृषी चे प्रकार स्पष्ट करा.
 क) कृषी भूगोलाची व्याख्या सांगून स्वरूप स्पष्ट करा.

२) खालील पैकी कोणतेही दोन सोडवा.

10

- अ) कृषी निर्धारक सामाजिक व राजकीय घटक थोडक्यात सांगा.
 ब) शाश्वत कृषी पद्धत म्हणजे काय? सेंद्रिय शेतीचे महत्व लिहा.
 क) कृषी चा उगम व प्रमुख उगम केंद्रे सांगा.

३) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

10

- अ) व्हान थूनेन यांच्या कृषी भूमी उपयोजन प्रतिकृतीचे सूक्ष्म मूल्यमापन करा.
 ब) कृषीचा प्रसार व बदल याविषयी थोडक्यात सांगा.
 क) प्रमुख अन्नधान्याचे वितरण स्पष्ट करा.

४) खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

10

- अ) व्यापारी व व्यावसायिक कृषी चे प्रकार स्पष्ट करा.
 ब) कृषी निर्धारक प्राकृतिक व आर्थिक घटक स्पष्ट करा.
 क) प्राचीन व उदरनिर्वाह शेतीचे प्रकार लिहा.

५) खालील प्रश्न सोडवा

अ) तुम्हास दिलेल्या माहितीच्या आधारे स्तंभ आलेख तयार करा.

10

(Indian Safflower Area भारतातील करडई क्षेत्र)

Year वर्ष	Safflower करडई (Area Thousand hec. क्षेत्र हजार हे.)
2015-16	127
2016-17	144
2017-18	82
2018-19	45
2019-20	51

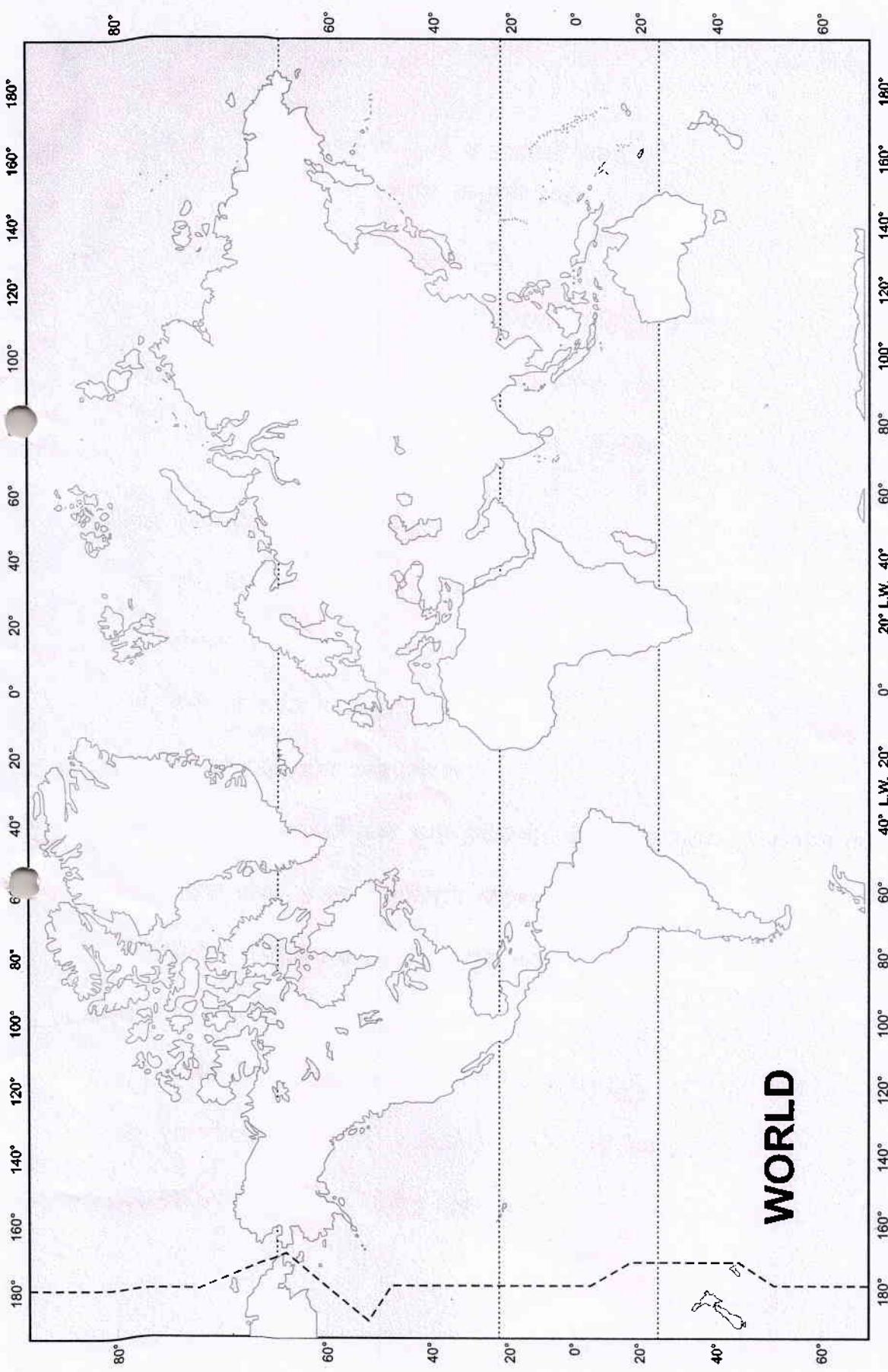
ब) तुम्हास दिलेल्या जगाच्या नकाशात पुढील माहिती भरा.

10

- 1) मध्य अमेरिका कृषी केंद्र
- 2) भूमध्य सागरी कृषी केंद्र
- 3) आफ्रिकेतील प्रमुख कृषी उत्पत्ती केंद्र
- 4) दक्षिण अमेरिकेतील कृषी प्रसाराची दिशा
- 5) इंडोनेशियातील भटक्या शेतीचे क्षेत्र
- 6) भारतातील भात उत्पादक क्षेत्र
- 7) इंडोनेशिया रबर उत्पादक क्षेत्र
- 8) पूर्व आशियाई कृषी केंद्र
- 9) उत्तर अमेरिकेतील कृषी प्रसाराची दिशा
- 10) श्रीलंका (चहा उत्पादक देश)

Name..... Date.....

Std..... Div..... Roll No.....

Books for Success...

FOR SCHOOL USE ONLY

1. © Government of India, Copyright 2007.
2. The responsibility for the correctness of internal details rests with the publisher.
3. The territorial waters of India extend into the sea to a distance of twelve nautical miles measured from the appropriate base line.
4. The external boundaries and coastlines of India agree with the Record/Master Copy certified by Survey of India.

Time: 3 Hours

Marks: 100

Note:

1. All questions are compulsory and carry equal marks.
2. Use of map stencil is permitted.
3. Draw sketches and diagram wherever necessary.

Q. No. 1 Define Settlement Geography and state importance of settlement studies in Geography.

(20)

OR

1. Give the types of settlement. (10)
2. Explain physical factors influencing the distribution of rural settlements. (10)

Q. No. 2 State the classification of rural settlements on the basis of pattern. (20)

OR

1. Give the classification of rural settlement on the basis of functions. (10)
2. Write in brief 'Site of rural settlement'. (10)

Q. No. 3 Write in detail regional variations in rural settlement patterns in India. (20)

OR

Write in brief:

- a. Structure of houses in rural settlement in India. (10)
- b. Building material in rural settlement. (10)

Q. No. 4 Describe the hierarchy of urban settlement. (20)

OR

Discuss on:

1. Ashok Dutt's model of Asian cities. (10)
2. Metropolitan cities (10)

Q. No. 5 Give the problems of Indian cities. (20)

OR

Write short notes on:

- i. Smart cities (10)
  - ii. Urban Morphology (10)
-

बेळ : ०३ तास

गुण : १००

- सुचना :
१. सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
  २. नकाशा स्टेन्सिल्स वापरण्यास परवानगी आहे.
  ३. आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

प्र. १. वस्ती भूगोलाची व्याख्या द्या आणि भूगोलातील वस्तीच्या अभ्यासाचे महत्त्व सांगा. (२०)

किंवा

१. वस्तीचे प्रकार द्या. (१०)
२. ग्रामीण वस्त्यांच्या वितरणावर परिणाम करणारे नैसर्गिक घटक स्पष्ट करा. (१०)

प्र. २. आकृतिबंधाच्या आधारावर ग्रामिण वसाहतीचे वर्गिकरण सांगा. (२०)

किंवा

१. ग्रामीण वस्तीचे कार्यावर आधारित वर्गिकरण द्या (१०)
२. ग्रामीण वस्तीचे स्थान यावर थोडक्यात लिहा. (१०)

प्र. ३. भारतातील ग्रामीण वस्तीच्या प्रारूपातील (Pattern) प्रादेशिक बदल यावर सविस्तर लिहा. (२०)

किंवा

थोडक्यात लिहा :

१. भारतातील ग्रामीण वसाहीतील घरांची रचना (१०)
२. ग्रामीण वस्तीमधील इमारत बोधणी साहित्य (१०)

प्र. ४. शहरी वस्ती श्रेणीचे वर्णन करा. (२०)

किंवा

चर्चा करा :

१. अशोक दत्ता यांचे आशियाई शहरांचे प्रतिमान. (१०)
२. महानगरे (१०)

प्र. ५ भारतातील नागरी समस्या सांगा. (२०)

किंवा

ठिपा लिहा :

- अ. स्मार्ट शहरे (१०)
- ब. नागरी रूपिकी (१०)

Date _____

Model Answer

University of Mumbai

**T.Y.B.A. Geography, Paper- IV (CBSGS), Geography of settlement, Revised syllabus
Sem-V, November - 2018**

Marks: 100

Time: 3 Hours

Q.1. → Definition of settlement Geography & importance of studies -

- Introduction
- Definitions
- Importance
- Summary

OR

A) → Types of settlement -

- Rural settlement &
- Urban settlement

→ B Physical factors affecting the distribution of rural settlement -

- Relief
- Water
- Climate
- Soil
- Sunlight

→ Q.2. Pattern of rural settlement -

- Introduction -
- Liner
- Radical
- Arrow
- Circular
- Check board
- Square
- Terrace
- Triangular etc.

OR

A) →

Functions of rural settlement -

- Farming
- Fishing
- Mining
- Lumbering
- Small scale industry
- Handy Craft
- Retailer
- Tourism

B) →

- Site of rural settlement - Actual piece of land. For examples dry & wet point settlement

Q.3. →

Regional variations in rural settlement in India -

- Introduction
- In Maharashtra, Rajasthan, Gujarat, U.P., M.P., West Bengal, North East India etc.

OR

A) →

Structure of houses in rural settlement in India-

- Introduction
- In Maharashtra, Rajasthan, Gujarat, U.P., M.P., West Bengal, North East India etc.

B) →

Building material in rural settlement -

- Wood
- Stone
- Soil
- Mud
- Grass

Q.4. →

Hierarchy of urban settlement -

- Town
- Large town
- City
- Metropolitan City
- Conurbation
- Megalopolises city
- Ecumenopolis

OR

A) → Ashok Datta's model of Asian cities:

- Figure of the model
- Colonial based city includes - i. Generally based upon port ii. Port & open space used for protection & recreation iii. Native area over crowded & unsanitary iv. CBD supported Europeans & Bazar supported natives.

B) →

Metropolitan:

- Concept
- Characteristics
- Formation & development
- Major metropolitans in the world

Q.5. → Problems of Indian cities

Introduction

- Over population
- Slum problem
- Water problem
- Pollution
- Derange problem
- Electricity problem
- Wastage material problem
- Crimes
- Traffic jam etc.

OR

A) →

- Smart city concept - A Smart city is a city which has adequate infrastructure to give a decent quality of life & clean & livable environment to its citizens so that they can have a healthy & smarter way of life.
- It includes all type of govt. services like transportation, traffic management, energy production, health care, water supply & waste management.
- Examples of Smart cities - Seoul, San Francisco, Hong Kong, Singapore, London
- In India Bhubaneswar, Pune, Surat, Bhopal, Chennai will be the smart cities.

B) →

Urban Morphology includes-

- Urban land uses under -
  - a. Institutional & public building
  - b. Commercial
  - c. Industrial
  - d. Residential
  - e. Transportation
  - f. Cultural & recreational purposes

QP Code : 32883

(2½ Hours)

[Total Marks : 75]

- N. B. : (1) All questions are compulsory and carry equal marks.
(2) Draw sketches and diagrams wherever necessary.
(3) Use of map stencil is allowed.

1. Discuss the environmental impacts of Tourism with suitable examples.

OR

Explain the social impacts arising due to Tourism.

2. Write about the importance of National level planning in the development of Tourism.

OR

Write in detail about Tourism development in Maharashtra.

3. Discuss the role of ITDC in the development of Tourism in India.

OR

What are the travel documents prepared by the travel agencies? Discuss the types of passport and visas.

4. Discuss the case study of a national park that you have studied.

OR

Discuss the case study of a major religious centre of Maharashtra.

5. Write short notes on (any two)

- (a) Tourism and loss of Biodiversity
- (b) WTO and IATA
- (c) Hill station and Tourism
- (d) Travel Insurance

Mark.

7 - 16

22 - 29

45 - 7

5%

[TURN OVER]

MUPD16081 D.B.J. COLLEGE, CHILPUNDRI
SHREE PULKALA JOSHI COMMERCE COLLEGE CHILPUNDRI

(2½ Hours)

[Total Marks : 75]

- N.B. : (1) All questions are compulsory & carry equal marks.
 (2) Use of map stencils is allowed.
 (3) Draw neat diagrams wherever necessary.

1. Discuss the climate, physical features and natural vegetation in U.S.A. or Japan. 15

OR

Write on the economic region based on agriculture and industry in U.S.A. or Japan.

2. Describe the relief, soils and climate in Brazil or China. 15

OR

Explain the problem of regional development in Brazil or China.

3. Explain in detail of relief, climate and soils in Bangladesh or Ethiopia. 15

OR

Explain the population characteristics of Bangladesh or Ethiopia.

4. Explain SWOT analysis of India with other developing countries. 15

OR

Explain in detail issues of development in developing countries.

5. Write notes on any two of the following : 15

- (a) Minerals in USA or Japan.
- (b) Population characteristics of China or Brazil.
- (c) Problems of regional development in Bangladesh or Ethiopia.
- (d) Issues of development in developed countries.

7-16-100%.

22-29-100%

45 above 100%.

5% Remaining

HU-Con. 6240-16.

TURN OVER

N.B. 1] सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत. 2] उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

3] साधा कॅल्क्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.

4] संबंधित प्रश्नाकरिता योग्य त्या परिशिष्टाचा आधार घ्या.

5] सर्व परिशिष्ट, पाने आलेख पेपर व इतर तुमच्या उत्तर पत्रिकेला जोडा.

6] लेखन साहित्य व कॅल्क्युलेटर अदलाबदल करण्यास परवानगी नाही.

Q. 1.खालील पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.(२ / ३)

अ. १:५०००० अंक प्रमाणाचे रेषा प्रमाणात रूपातर.

किंवा

ब. सोबत दिलेल्या प्रदेशाचे चौरस पद्धतीने क्षेत्रफल काढा.(परिशिष्ट क्रमांक.०१)

किंवा

क. सोबत दिलेला नकाशा 1:२ या प्रमाणात मोठा करा. (परिशिष्ट क्रमांक .०२)

Q. 2.खालील माहीतीच्या आधारे एकप्रमाण अक्षवृत्त शंकू प्रक्षेपण तयार करा व त्याचे गुणधर्म व उपयोग लिहा.

१. प्रक्षेपीय पृथ्वीची त्रिज्या ४ सेमी

२. अक्षवृत्तीय अंतर १५°

३. रेखावृत्तीय अंतर २०°

४. सूर्य प्रमाण अक्षवृत्त ४५° उत्तर

५. रेखावृत्तीय विस्तार १२०°पश्चिम ते १२०°पूर्व

Q.3 A)सोबत दिलेल्या स्थलदर्शक नकाशाचे वाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (परिशिष्ट क्रमांक ०३)६

१. नकाशाचा अक्षवृत्तीय व रेखावृत्तीय विस्तार काय आहे?

२. 'A' या ठिकाणाचा सहा अंकी जाळी संदर्भ शोधा.

३. दिलेल्या नकाशाचे क्षेत्रफल काढा.

४. प्रदेशाची सर्वाधीक उंची किती कि.मी. आहे.

५. नकाशातील वस्तीचा प्रकार ओळखा.

६. नकाशाचे शब्द प्रमाण सांगा.

B) सोबत दिलेल्या स्थलदर्शक नकाशातील खालील घटकांचे वाचन करा.(परिशिष्ट क्रमांक.०४)

१. Physical condition प्राकृतिक रचनेचे वर्णन करा.

२. Transportation वाहतूक साधने

Q.4A)सोबत दिलेल्या विषयवार नकाशाचे वाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (परिशिष्ट क्रमांक.०५)६

१. नकाशाचा विषय काय आहे ते सांगा ?

२. नकाशात माहिती दर्शविण्यासाठी कोणत्या तंत्राचा वापर केलेला आहे.

३. गुजरात व पंजाब मध्ये दरडोई किती वीज तयार होते

४. मध्य प्रदेश व ओरिसा मध्ये एकूण किती वीज निर्माण होते

५. बिहार मध्ये एकूण दरडोई विज निर्माणाचे प्रमाण सांगा.

६.

B) सोबत दिलेल्या विषयावर नकाशाचे वाचन करा. (नकाशा परिशिष्ट क्रमांक ०६)

७

Q.5A) खालील माहीती जळगांव जिल्ह्यातील मागील ५० वर्षातील सरासरी वार्षिक तपमाण व पर्जन्यमान दर्शविते या माहीतीच्या आधारे रेषा व तंभालेख काढा.

८

Month	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Temperature (C)	21	20.1	26.8	29.8	29.9	27.4	25	24.5	24.8	25.5	22.5	20.8
Rainfall cm	0.15	0.15	0.15	1.5	3.0	11.5	17.8	9.0	13.5	10.0	2.8	0.5

B) सोबत दिलेल्या हवामान दर्शक नकाशाचे वाचन करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (परिशिष्ट क्रमांक ५) ६

१. कमी जास्त वायुभारांचे प्रदेश सांगा
२. श्रीनगर, चेन्नई, स्थानांजवळ किती वायुभार आढळतो.
३. पणजी व कोलकाता या ठिकाणी आढळणारी आकाश स्थिती नमूद करा
४. बंगलोर व विशाखापट्टनम या ठिकाणी आढणारा वान्याचा वेग व दिशा सांगा
५. लंकाशिर बेटा जवळ असणारी सागर स्थिती कशी आहे.
६. NLM म्हणजे काय?

Q. 6. Viva / Field trip. तोंडी परीक्षा अभ्यास पहाणी अहवाल.

१०

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

- N.B. :**
- (1) All the questions are **compulsory** and carry equal marks.
  - (2) Draw sketches and diagrams wherever necessary.
  - (3) Use of map stencil is permitted.
  - (4) World map (appendix -2) should be tied along with your answer paper.

1. (A) Study the thematic map supplied to you (appendix 1) and answer the following questions.

- (i) What is theme and cartographic technique of the map. 2
- (ii) State the female life expectancy in India and China. 2
- (iii) Name any three countries having female life expectancy of more than 80 years. 3
- (iv) Which region has less than 65 years female life expectancy? State the reasons. 3

1. (B) Mark and name the following features at the most appropriate location in the outline map of the world supplied to you (appendix 2)

- (i) Largest desert in the world and Major mountain range in Asia. 2
- (ii) A densely populated region and a sparsely populated region. 2
- (iii) A country having coastal location and a country having continental location. 2
- (iv) Any two largest wind energy producing countries in the world. 2
- (v) Any two metropoltion cities in northern hemisphere. 2

2. (a) What is Ecosystem? What are the functions of ecosystem?
(b) Give the definition and scope of environment.

OR

- (c) State the importance of environmental studies in detail?
- (d) Write notes on :
  - (i) Food chain
  - (ii) Ecological pyramids

[TURN OVER]

3. (a) Define conservation and state the methods of conservation.
(b) Explain the problems associated with management of forest resource.
- OR**
- (c) Describe the types of resources with the help of suitable examples.
(d) Give an account on resource utilization and sustainable development.
4. (a) Explain in detail pattern of population growth and associated problems in the World.
(b) Describe the measures taken to control population growth in India.
- OR**
- (c) Discuss on Human Development Index.
(d) Give in detail population explosion in India.
5. (a) Write in detail degradation of water resources in urban areas.
(b) State the problems arising due to migration in urban areas.
- OR**
- (c) Write notes on :
    (i) Urbanisation
    (ii) Urban Heat islands
(d) Give an account on ' Smart Cities'

[TURN OVER]

(मराठी रूपांतर)

(3 तास)

एकूण गुण : १००

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत आणि सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.
 (२) आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.
 (३) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास अनुमती आहे.
 (४) तुमच्या उत्तरपत्रिकेसोबत जगाचा नकाशा परिशिष्ट-२ जोडा.

१. (अ) तुम्हास पुरविलेल्या विषयावर नकाशाचा अभ्यास करा (परिशिष्ट १) व खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या.

(i) नकाशाचा विषय आणि नकाशाशास्त्रीय तंत्रे कोणते ते सांगा.	२
(ii) भारत व चीनमधील स्त्रीयांचे आर्युमान सांगा.	२
(iii) ८० वर्षपिक्षा जास्त आर्युमान असलेल्या कोणत्याही तीन देशांची नावे द्या.	३
(iv) कोणत्या प्रदेशात स्त्रीयांचे आर्युमान ६५ वर्षपिक्षा कमी आहे? त्याची कारणे सांगा.	३

१. (ब) तुम्हास पुरविलेल्या जगाच्या नकाशात खालील बाबी योग्य ठिकाणी दाखवा व नावे द्या.
 (परिशिष्ट - २)

(i) जगातील सर्वात मोठे वाळवंट व आशियातील प्रमुख पर्वत रांगा.	२
(ii) दाट लोकसंख्येचा एक प्रदेश व विरळ लोकसंख्येचा एक प्रदेश.	२
(iii) एक किनारी स्थान असलेला देश व एक खंडांतर्गत स्थान असलेला देश.	२
(iv) जगातील सर्वात जास्त पवन उर्जा निर्मिती करणारे दोन देश.	२
(v) उत्तर गोलार्धातील कोणतीही दोन महानगर.	२

२. (अ) परिसंस्था म्हणजे काय? परिसंस्थेची कार्ये कोणती ते सांगा.

(ब) पर्यावरणाची व्याख्या व व्याप्ती द्या.

किंवा

- (क) पर्यावरण अभ्यासाचे महत्त्व विस्ताराने सांगा.
 (ड) टिप्पणी लिहा :

- (i) अन्नसाखळी
- (ii) परिस्थितीकीय मनोरे

३. (अ) संवर्धनाची व्याख्या द्या व संवर्धनाच्या पद्धती सांगा.

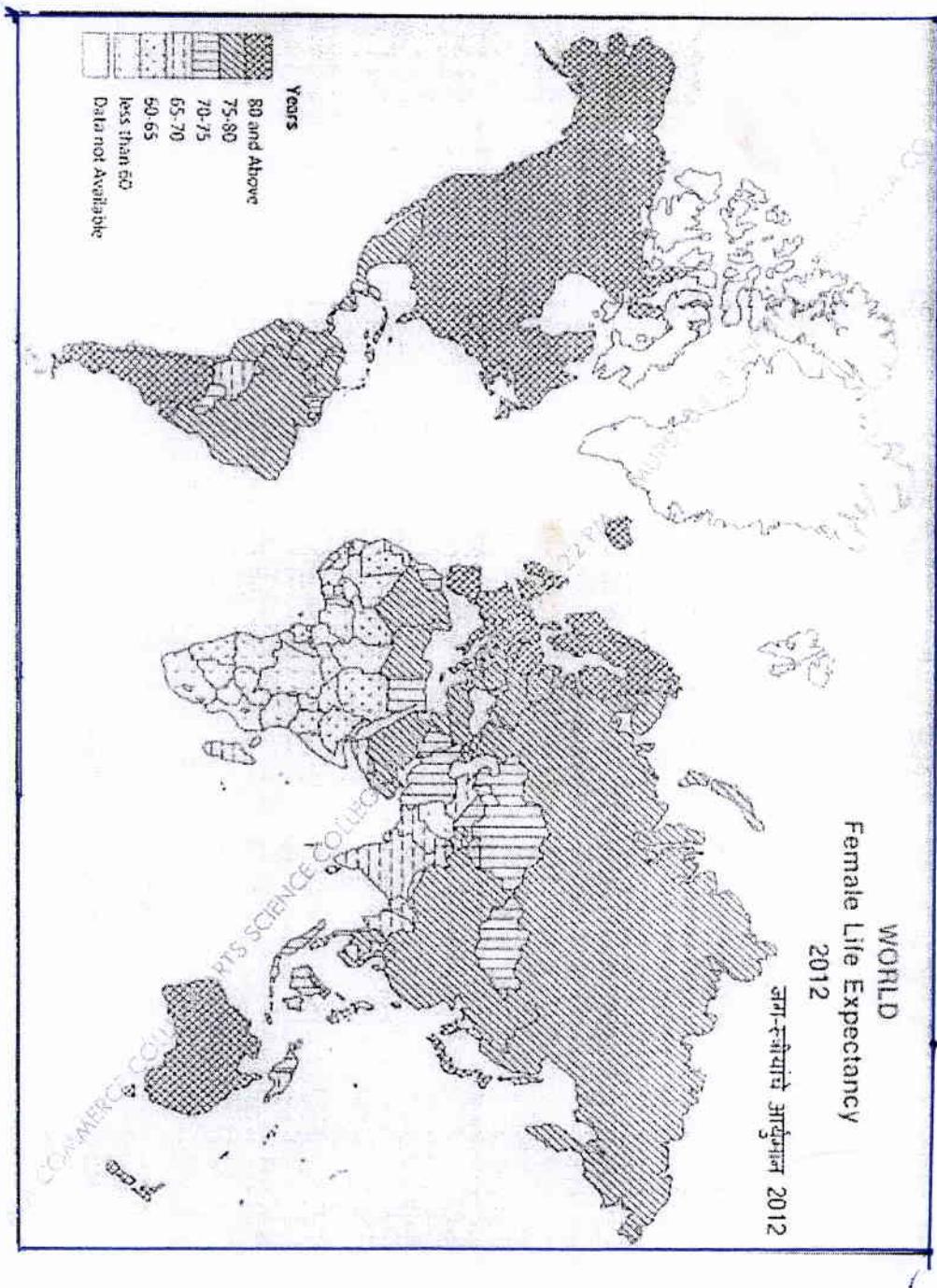
[TURN OVER]

- (ब) वन संसाधन व्यवस्थापनाच्या संबंधीत समस्या स्पष्ट करा.
किंवा
(क) संसाधनाचे प्रकार योग्य उदाहरणाच्या सहाय्याने वर्णन करा.
(ड) संसाधनाची उपयोगिता आणि विरंतन विकास यावर वृत्तांत द्या.
४. (अ) जगातील लोकसंख्या वाढीचे प्रारूप आणि संबंधित समस्या विस्ताराने स्पष्ट करा.
(ब) भारतात लोकसंख्या नियंत्रणावर करण्यात येणाऱ्या उपाय योजनांचे वर्णन करा.
किंवा
(क) मानव विकास निर्देशांक (HDI) यावर चर्चा करा.
(ड) भारतातील 'लोकसंख्या विस्फोट' यावर सविस्तर लिहा.
५. (अ) शहरी क्षेत्रातील जल संसाधनाची अवनती यावर सविस्तर लिहा.
(ब) शहरात होणाऱ्या स्थलांतरामुळे निर्माण झालेल्या समस्या सांगा.
किंवा
(क) टीपा लिहा :
(i) शहरीकरण
(ii) नागरी औष्णिक बेटे
(ड) 'स्मार्ट नगरे' यावर वृत्तांत लिहा.

[TURN OVER]

Question No : 1 (a)

Appendix : 1
परिणिष्ट 1

[TURN OVER]

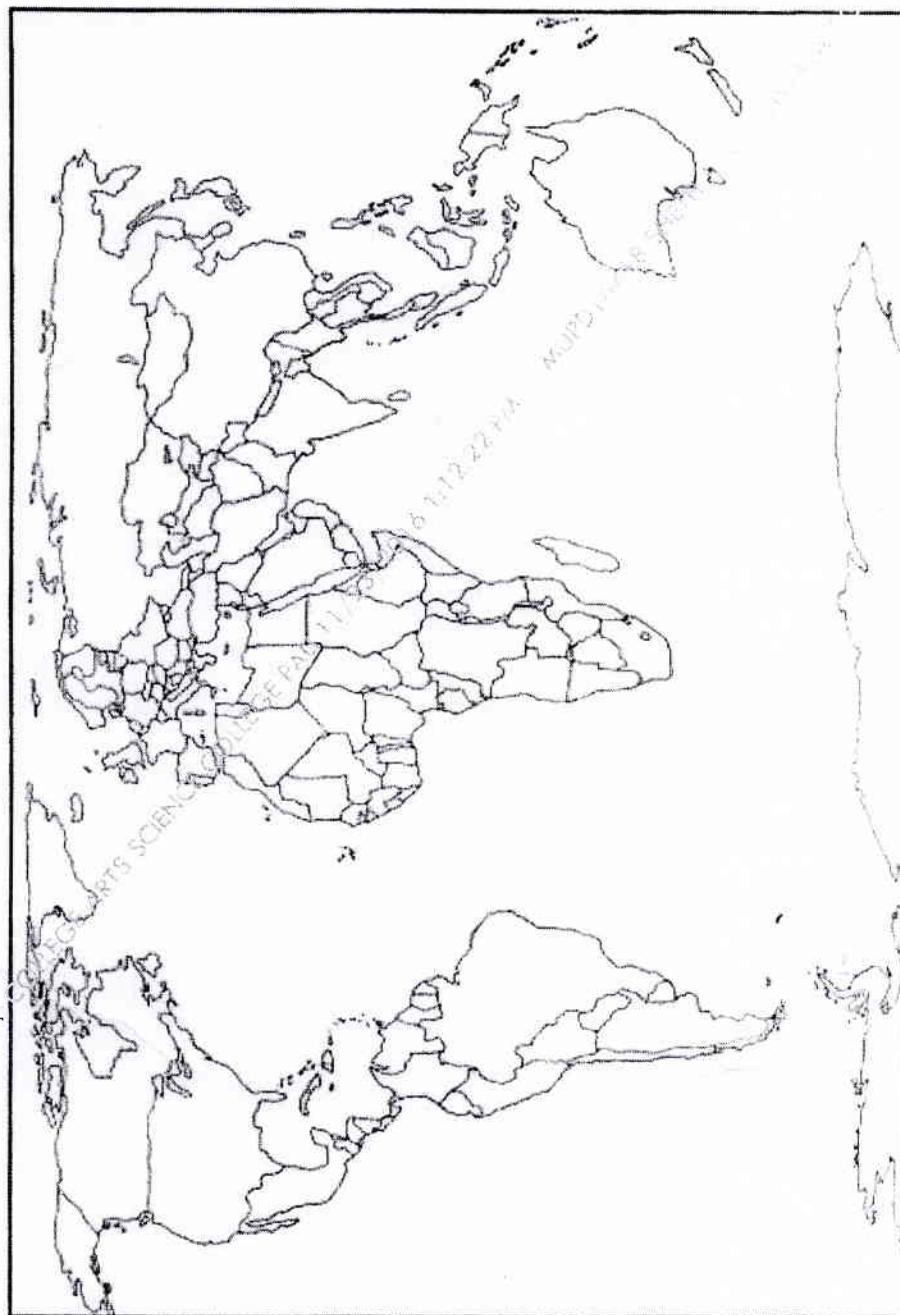
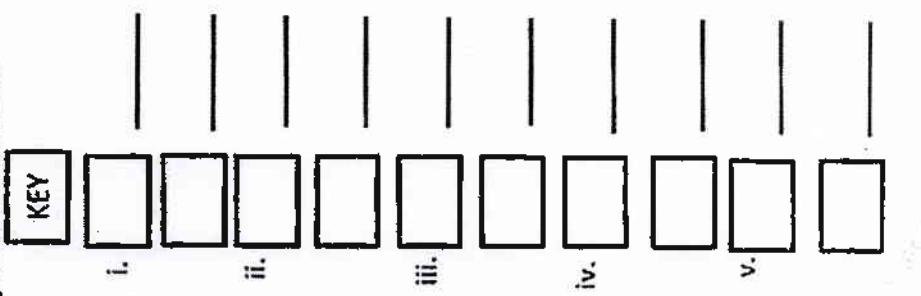
Appendix : 2 परिशेष्ट : 2

Question No. : 1 (b)

WORLD

Exam. Seat No. _____

Supervisor's Sign. _____

(मराठी रूपांतर)
(२%, तास)

एकूण गुण : ७५

- सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत व सर्वांना समान गुण आहेत.
२) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
३) आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

१. ग्रामीण वस्ती भूगोलाची व्याख्या द्या. त्याचे स्वरूप व महत्त्व याची चर्चा करा.

किंवा

भारतातील ग्रामीण घरांचे प्रकार यावर परीणाम करणाऱ्या विविध घटकांची भूमिका लिहा.

२. ग्रामीण वस्ती स्थानावर परीणाम करणाऱ्या घटकांचा आढावा द्या.

किंवा

ग्रामीण वस्ती स्थानावर परीणाम करणाऱ्या घटकांचा आढावा द्या.

३. ग्रामीण वसाहतीची श्रेणीबद्ध रचना उदाहरणासह स्पष्ट करा.

किंवा

जून्या जगातील वस्त्यांच्या रचने विषयी विस्तृत चर्चा करा.

४. शाश्वत ग्रामीण विकास संकल्पनेची चर्चा करा.

किंवा

ग्रामीण वस्तीचे बदलते भूमी उपयोजन स्पष्ट करा.

५. भारतातील स्वयंरोजगार योजनांच्या विविध कार्यक्रमांची व समस्यांची चर्चा करा.

किंवा

एकात्मिक ग्रामीण विकास कार्यक्रमा अंतर्गत येणारे विविध उपक्रम स्पष्ट करा.

53813

University of Mumbai

Paper No. IX Sem. V

SUB: Geospatial Technology

Q.1. Attempt any two of the following .खालील पैकी कोणतेही दोन सोडवा.

A) Write a note on- टिपा लीहा.

8

i) Concept of Geospatial Technology- भूअवकाशिय तंत्रज्ञान संकल्पना

B) Draw a diagram of- आकृत्या कराऊ

8

i) EMR-

C) Interpret the Physical and Manmade features of given Satellite imagery provided to you.8

तुम्हास पुरविल्या उपग्रह प्रतिमेवरील प्राकृतिक व मानवनिर्मित घटकांच्या वर्णन करा.

Q.2. Attempt any two of the following. खालील पैकी कोणतेही दोन सोडवा.

A) Prepare the Land use and Landform Classification of a Given DEM/Prepare the 3-D Model of Given DEM or DEM Downloaded from Bhuvan Website.

8

तुम्हास पुरविलेल्या उपग्रह प्रतिमेवरील रस्ते व जलप्रणाली याचे ट्रेसिंग पेपरच्या सहाय्याने नकाशाकरण करा.

B) Write a note on- टिपा लीहा.

8

i) Use of Bhuvan Website. भूवन वेबसाईट उपयोग.

C) Interpret of an Aerial Photograph provided to you.

8

तुम्हास दिलेल्या हवाई छायाचिन्माचे वर्णन करा.

Q.3. Attempt any two of the following. खालील पैकी कोणतेही दोन सोडवा.

A) Write a note on- टिपा लीहा.

8

i) Factors affecting on GPS

B) Survey the given five points or one track or one area with GPS device and noting down 8 the Latitude, Longitude and Elevation.

जीपीएस साधनाच्या साहाय्याने दिलेले पाच बिंदू अथवा एक मार्ग किंवा क्षेत्र सर्वेक्षित करा. व त्यांचे अक्षवृत्त, रेखावृत्त व उंची यांची नोंद करा.

(भराठी रूपांतर)

(३ तास)

(एकूण गुण: १००)

- सूचना :**
१. सर्व प्रश्न आवश्यक असून सर्वांना समान गुण आहेत.
  २. साधा कॉलक्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.
  ३. आवश्यक तेथे आकृत्या काढा.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा : २०
- अ) मानव व पर्यावरणामधील संबंध निसर्गवादानुसार स्पष्ट करा.
  - ब) मानवी भूगोल म्हणजे काय? मानवी भूगोलाचे व्याप्ती आणि स्वरूप स्पष्ट करा.
  - क) मानवी भूगोलाच्या वेगवेगळ्या शाखा स्पष्ट करा.
२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा : २०
- अ) शहरी वस्त्याच्या वैशिष्ट्याबर विस्ताराने टिप लिहा.
  - ब) ग्रामीण वस्त्याच्या विविध स्थितीची चर्चा करा.
  - क) ग्रामीण वस्त्याचे विविध आकृतीबद्दल आकृतीसह स्पष्ट करा.
३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा : २०
- अ) लोकसंख्या विवरणाकरिता कारणीभूत ठरणारे विविध घटक कोणते?
  - ब) अतिरिक्त लोकसंख्या व पर्याप्त लोकसंख्या वर टिप लिहा.
  - क) जागतिक लोकसंख्याबदल यावर सविस्तर माहीती लिहा.
४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा : २०
- अ) स्थलांतराचे विविध प्रकार उदाहरणासह वर्णन करा.
  - ब) रिलेचे स्थलांतराचे गुरुत्व प्रतिमान सिद्धांत स्पष्ट करा.
  - क) स्थलांतर म्हणजे काय? जगातील स्थलांतराला कारणीभूत ठरणारे आकर्षक व अपसरण घटक स्पष्ट करा.
५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा : २०
- अ) वयोमान लिंग मनोव्याची रचना करून स्पष्टीकरण करा.
वय गट	पुरुष %	स्त्रिया %
०-१४	१८	१५
१५-३०	१५	१३
३१-४५	१०	०८
४६-६०	०८	०६
६० व मुळील	०४	०३
- ब) खालील माहीतीच्या आधारे काढून व वस्तीचा प्रकार लिहा.
    - १) प्रदेशाचे क्षेत्रफळ = ३०० चौरस कि.मी.
    - २) वस्त्यांची संख्या = ३०
    - ३) वस्त्यांमधील सरासरी अंतर = १.५ किमी

[3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. All questions are **compulsory** and carry **equal** marks.
  2. Use of simple calculator is allowed.
  3. Draw diagrams wherever necessary.

1. Attempt any **two** of the following :

20

- a) Explain man-environment relationship according to determination.
- b) What is Human Geography? Explain nature and scope of Human Geography.
- c) Explain the different branches of Human Geography.

2. Attempt any **two** of the following :

20

- a) Write a detailed note on characteristics of urban settlements.
- b) Discuss various sites of rural settlements.
- c) Explain with the help of neat diagrams different patterns of rural settlements.

3. Attempt any **two** questions from the following :

20

- a) What are the different factors affecting population distribution in the World?
- b) Write notes on over population and optimum population.
- c) Describe the pattern of World Population Change.

4. Attempt any **two** questions from the following :

20

- a) Describe different types of migration with the help of suitable examples.
- b) Explain the Reilly's Gravity Model of migration.
- c) What is Migration? Explain various push and pull factors affecting the migration in the World.

5. Attempt any **two** questions from the following :

20

- a) Construct an Age-sex pyramid and interpret the same

Age Groups	Male %	Female %
0-14	18	15
15-30	15	13
31-45	10	08
46-60	08	06
60 and above	04	03

- b) Calculate R_n and find out settlement pattern for the following data.

1. Area = 300 sq km
2. Settlement Average Distance 1.5 km
3. Number of settlements = 30

1

Q.P. Code :23124

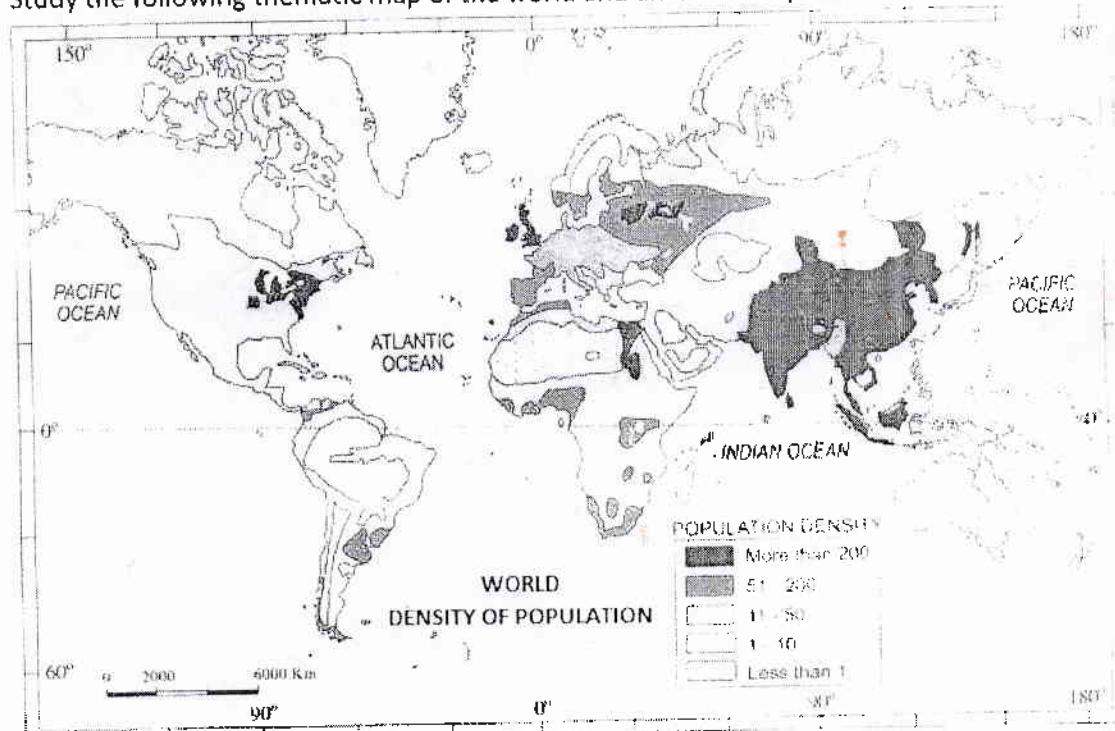
(Time: 3 Hours)

{ Marks:100 }

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. All questions carry equal marks and are compulsory
2. Draw neat maps, sketches and diagrams wherever necessary
3. Use of map stencil is allowed.
4. Attach Appendix-I (outline map of world) to your answer paper.

Q1. A) Study the following thematic map of the world and answer the questions.

- i) What is the theme of the map? Name the cartographic technique used to represent the theme. 02

ii) Name any two countries from Asian continent having more than 200 density of population. 02

iii) Name the continent having least density of population. Give reason. 02

iv) Compare the population density of U.K with Canada. 02

v) Briefly describe the distribution of population density in Northern Hemisphere. 02

- Q 1.** B) Mark and name the following on the outline map of the world given to you. (Appendix-I) 10
- i) Madagascar Island
  - ii) Bay of Bengal
  - iii) Major mountain range located in North America
  - iv) Area of coniferous forests in Asia
  - v) Any one area of oil field in India
  - vi) Any one country having low population growth from Africa
  - vii) Any one country having low human development index from Asia
  - viii) Any one million city located in Japan
  - ix) Any one area of desert in the world
  - x) Any one area affected by acid rain in the world
- Q 2.** A) Explain with examples various biotic or living components of the environment. 10
B) Write the meaning of term ecosystem. Explain the components and characteristics of forest ecosystem. 10
- OR**
- C) Discuss with diagram the energy transfer in ecosystem. 10
D) Discuss with examples the impact of human activities on environment. 10
- Q 3.** A) Distinguish between renewable and non-renewable resources. 10
B) What are the different measures of coal and oil conservation? 10
- OR**
- C) Evaluate the role of forest in governing climate and biodiversity of a region. 10
D) Write notes on: (i) Water conservation and management
(ii) Importance of solar energy 10
- Q 4.** A) Comment on the factors influencing the growth of population. 10
B) Discuss the different stages of population changes mentioned in 'Demographic Transition Theory'. 10
- OR**
- C) Write a note on over population and associated environmental problems. 10
D) What are the different criteria to measure the Human Development Index (HDI)? 10
- Q 5.** A) What is urbanization? Explain the processes of urbanization in India. 10
B) Define migration. What are the different effects of migration? 10

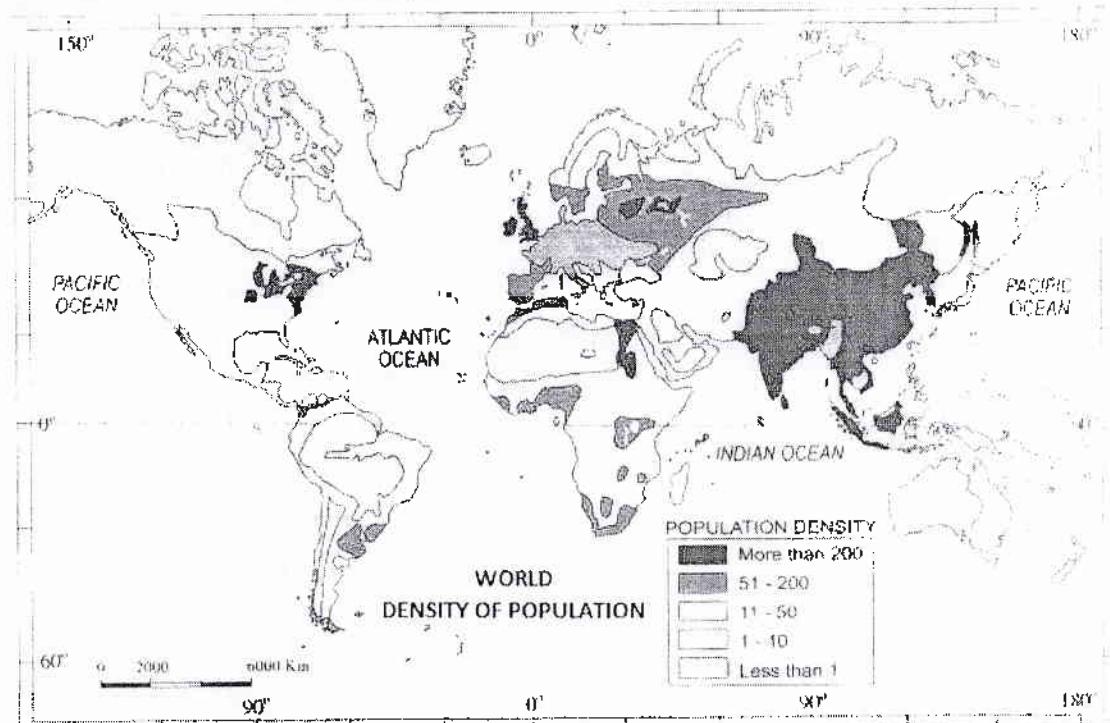
[वेळ: ३ तास]

[एकूण गुण:१००]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:**
- सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य असून सर्वांना समान गुण आहेत.
  - आवश्यक तेथे नकाशे, आराखडे आणि आकृत्या काढा.
  - नकाशा स्टेस्निसल वापरण्यास परवानगी आहे.
  - संदर्भासाठी मूळ इंग्रजी प्रश्नपत्रिका पहावी.
  - परिशिष्ठा (जगाचा बाह्यरेषाकृती नकाशा) उत्तर पत्रिकेला जोडा.

१. अ) खाली दिलेल्या जगाच्या विषयवार नकाशाचा अभ्यास करून प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

- नकाशाचा विषय कोणता आहे? माहिती दाखवण्यासाठी वापरलेले नकाशास्त्रीय तंत्र सांगा. ०२
- दोनशे पेक्षा आधिक लोकसंख्येची घनता असलेल्या आशिया खंडातील दोन देशांची नावे सांगा. ०२
- सर्वात कमी लोकसंख्येची घनता असलेल्या खंडाचे नाव लिहा व कारणे सांगा. ०२

Q.P. Code :23124

iv) इंग्लंड आणि कॅनडा मधील लोकसंखेच्या घनतेची तुलना करा.	०२
v) उत्तर गोलार्धातील लोकसंखेच्या घनतेच्या वितरणाचे थोडक्यात वर्णन करा.	०२
ब) तुहाला दिलेल्या जगाच्या नकाशा मध्ये खालील घटक दाखवून नावे दया. (परिशिष्ट १)	१०
i) मादागास्कर बेट	०२
ii) बंगालचा उपसागर	०२
iii) उत्तर अमेरीकेतील प्रमुख पर्वत रांग	०२
iv) आशियातील सुचीपर्णी वनांचे क्षेत्र	०२
v) भारतातील कोणतेही एक तेलक्षेत्र	०२
vi) आफ्रिकेतील कमी लोकसंख्या वाढ असलेला कोणताही एक देश	०२
vii) आशियातील कमी मानवी विकास निर्देशांक असलेला कोणताही एक देश	०२
viii) जपान मधील कोणतेही एक दशलक्षी शहर	०२
ix) जगातील कोणतेही एक वाळवंटी क्षेत्र	०२
x) जगातील आम्लपर्जन्याने प्रभावित झालेला कोणताही एक देश	०२
प्र २	
अ) पर्यावरणाचे जैविक घटक उदाहरणासह स्पष्ट करा.	१०
ब) परिस्थितीकीचा अर्थ सांगून जंगल परिसंस्थेची वैशिष्ट्ये व घटक स्पष्ट करा.	१०
किंवा	
क) परिसंस्थेतील उर्जेचे वहन आकृतीसह स्पष्ट.	१०
ड) पर्यावरणावरील मानवी कार्याच्या परिणामांची उदाहरणासह चर्चा करा.	१०
प्र ३	
अ) नुतनिकरणक्षम आणि नुतनीकरण न होणाऱ्या साधन संपत्तीतील फरक स्पष्ट करा.	१०
ब) कोळसा आणि तेल संसाधनांच्या संधारणाचे उपाय सुचवा.	१०
किंवा	
क) प्रदेशाच्या हवामान व जैवविविधतेमधील जंगलांच्या भूमिकेचे परीक्षण करा.	१०
ड) टिपा लिहा: i) जलसंधारण आणि व्यवस्थापन	१०
ii) सौरउर्जेचे महत्व	१०

Q.P. Code :23124

- प्र ४ अ) लोकसंख्या वाढ प्रभावित करणाऱ्या घटकांची चर्चा करा. 10
ब) लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांतामध्ये दिलेल्या लोकसंख्या बदलांच्या विविध अवस्थांची चर्चा करा. 10
किंवा
क) अतिरिक्त लोकसंख्या व संबंधीत पर्यावरणीय समस्या यांवर टीप लिहा. 10
ड) मानवी विकास निर्देशांकाचे (HDI) मापन करण्यासाठीचे वेगवेगळे निकष कोणते आहेत. 10
- प्र ५ अ) नागरीकरण म्हणजे काय? भारतातील नागरीकरणाची प्रक्रिया स्पष्ट करा. 10
ब) स्थलांतराची व्याख्या द्या. स्थलांतराचे परिणाम कोणकोणते आहेत. 10
किंवा
क) हवाभान व जैवविविधतेवरील नागरीकरणाच्या परिणामांची चर्चा करा. 10
ड) टिपा लिहा: i) नागरी उष्माद्वीप किंवा उष्णतेचे बेट
ii) स्मार्ट सिटीचे निकष.

*****

परिषिक्त !

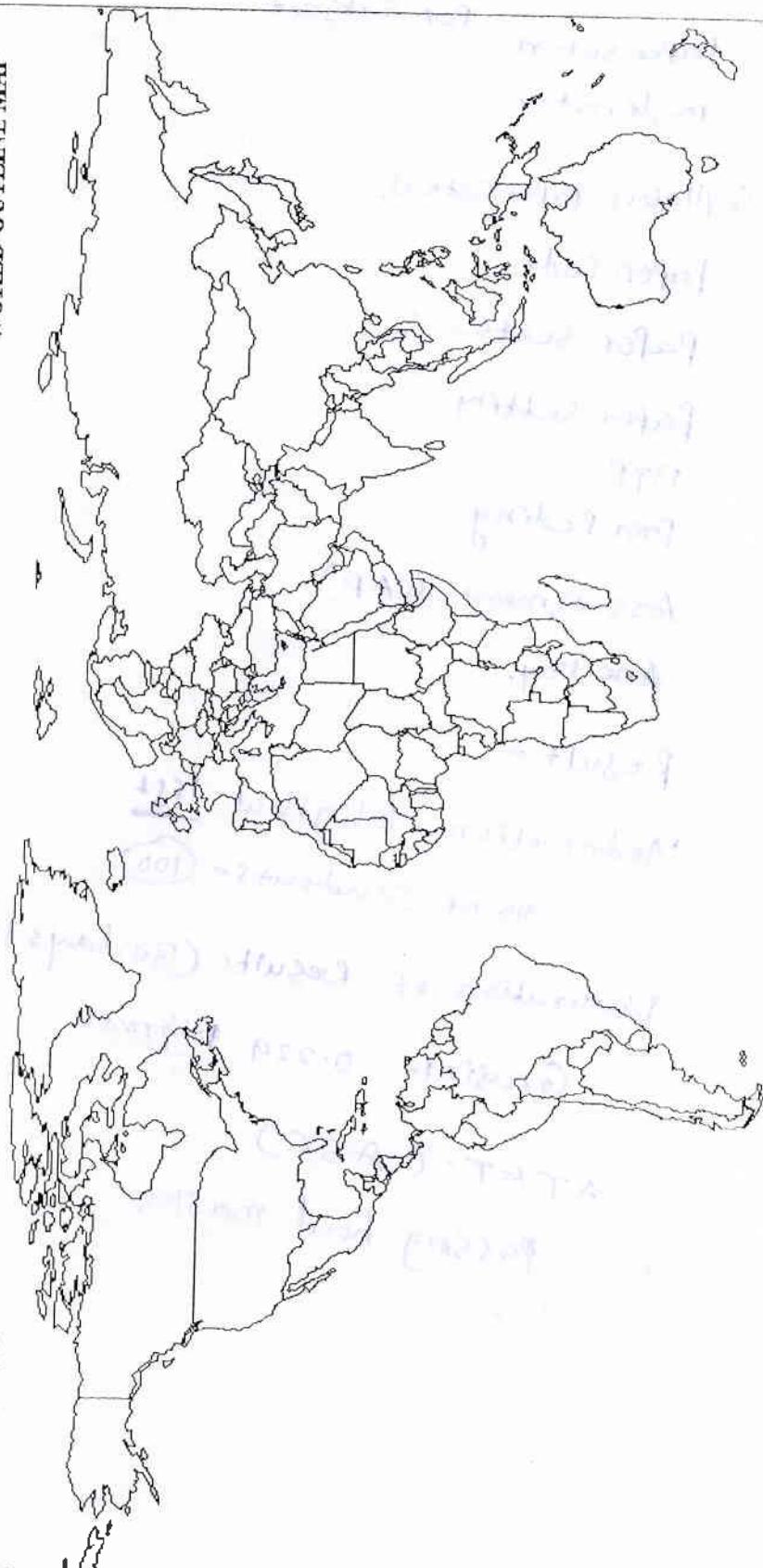
CLASS ..... DIVISION ..... ROLL NO / EXAM SEAT NO .....

SIGNATURE OF INVIGILATOR WITH DATE

APPENDIX - I

जगाचा नकाशा

WORLD OUTLINE MAP

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----

Time: 3Hours

(Marks: 100)

सूचना: १) सर्व प्रश्न आवश्यक असून प्रत्येकास समान गुण आहेत.

२) आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

३) नकाशा स्टेन्सिल व साधा कॅल्क्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.

प्र. १. अ) खालील हवास्थितीदर्शक नकाशाचे सांकेतिक चिन्हे व खुणा काढा. (कोणतेही पाच) ५

१) १/८ आकाश मेघाच्छादन.

२) दर ताशी १५नॉट्स वाच्याचा वेग.

३) खवळलेला समुद्र.

४) बावटळ.

५) दाट धुके.

६) विजांचा पाऊा.

ब) दिलेल्या हवास्थितीदर्शक नकाशाचा अभ्यास करून खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. ५

(कोणतेही पाच) (परिशिष्ट १चा संदर्भ घ्या.) ३० एप्रिल.

१) जास्त भाराच्या प्रदेशाचे स्थान व भार सांगा.

२) चेन्ऱई जवळील सागराची स्थिती सांगा.

३) भोपाळ येथील वाच्याचा वेग व दिशा सांगा.

४) दिल्ली येथील आकाश स्थिती सांगा.

५) कोचीन येथील हवेची स्थिती सांगा.

६) नागपूर येथील हवेची विशेष स्थिती सांगा.

क) खालील आकडेवारीवरून वातपुष्ट तयार करा व त्यांचे स्पष्टीकरण लिहा.

१०

जळगांव (वाच्याची दिशा आणि दिवस)

वाच्याची दिशा	उत्तर	ईशान्य	पूर्व	आग्रेय	दक्षिण	नैऋत्य	पश्चिम	वायव्य	शांत दिवस
दिवस	२६	१५	५५	२५	२०	१५	११०	९०	१०

प्र.२. वातावरणाची घटना व संरचनेचे स्पष्टीकारण दया.

२०

किंवा

प्र.२. अ) हवामानशास्त्राच्या व्याप्ती स्पष्ट करा.

१०

ब) हवामानशास्त्राच्या शाखांचे स्पष्टीकरण दया.

१०

प्र.३. ~~ग्रहीस~~ वारे म्हणजे काय? त्याच्या प्रकारांचे थोडक्यात स्पष्टीकारण दया.

२०

~~७५४३~~

किंवा

प्र.३. अ) स्थानिक वाच्यांचे प्रकार सांगा.

१०

ब) जेट प्रवाह निर्मिती व प्रकार सांगा.

१०

प्र.४. सांद्रीभवनात्री व्याख्या सांगून सांद्रीभवनात्रैक घटक सांगा.

२०

~~८१~~

किंवा

प्र.४. अ) आरोह किंवा अभिसरण पाऊसाची माहिती लिहा.

१०

ब) आवर्त पर्जन्याच्ये आकृतीसह वर्णन करा.

१०

प्र.५. उष्णकटिबंधीय आणि समशीतोष्ण कटिबंधीय आवर्तांचे वर्णन करा.

२०

किंवा

प्र.५. अ) प्रत्यावर्त वारे आणि त्यांची वैशिष्ट्ये सांगा.

१०

ब) हवामान बदलाचे परिणाम सांगा.

१०

(2½ Hours)

[Total Marks : 75]

- N.B. : (1) All questions are compulsory & carry equal marks.
(2) Use of map stencils is allowed.
(3) Draw neat diagrams wherever necessary.

1. Discuss the climate, physical features and natural vegetation in U.S.A. or Japan. 15

OR

Write on the economic region based on agriculture and industry in U.S.A. or Japan.

2. Describe the relief, soils and climate in Brazil or China. 15

OR

Explain the problem of regional development in Brazil or China.

3. Explain in detail of relief, climate and soils in Bangladesh or Ethiopia. 15

OR

Explain the population characteristics of Bangladesh or Ethiopia.

4. Explain SWOT analysis of India with other developing countries. 15

OR

Explain in detail issues of development in developing countries.

5. Write notes on any two of the following : 15

- (a) Minerals in USA or Japan.
(b) Population characteristics of China or Brazil.
(c) Problems of regional development in Bangladesh or Ethiopia.
(d) Issues of development in developed countries.

(मराठी रूपांतर)

(2½ तास)

एकूण गुण : ७५

- सूचना : (१) सर्व प्रश्न आवश्यक असून सर्व प्रश्नांना समैन गुण आहेत.
 (२) नकाशा स्टेन्सिल वापरण्यास परवानगी आहे.
 (३) आवश्यक तेथे आराखडे व आकृत्या काढा.

१. पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर पोहोचणाऱ्या सौर उर्जेवर परिणाम करणाऱ्या घटकांचे वर्णन करा.

किंवा

१. तपमानाच्या श्रितीजसमांतर (आडब्या) वितुरणावर परिणाम करण्यार्थे घटक सोगा.

२. पृथ्वीवरील वायुभार पडूच्याचे वर्णन करा.

किंवा

२. पृथ्वीवरील गृहीय वाच्याचे प्रकार स्पष्ट करा.

३. पर्जन्याच्या विविध प्रकाराचे वर्णन करा.

किंवा

३. हवामान बदलाची कारणे व परिणाम स्पष्ट करा.

४. भरती ओहोटीचे विविध प्रकार आफिन्याच्या परिणामांचे वर्णन करा.

किंवा

४. पॅसिफिक महासागरातील सागरी प्रवाह स्पष्ट करा.

५. टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

(१) तपमानाचे उभे वितरण

(२) स्थानिक तुळा

(३) तपमानाची विपरितता

(४) मात्रा